

УДК 658.5:631.158:633/635

DOI: https://doi.org/10.31521/modecon.V45(2024)-10

Стагат В.М., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та маркетингу, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна

ORCID ID: 0000-0001-5789-4023

e-mail: vmkolesnyk@ukr.net

Дяченко А.Р., бакалавр факультету менеджменту, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна

ORCID ID: 0009-0002-5918-1697

e-mail: nastadacenko130204@gmail.com

Формування системи управління виробництвом продукції рослинництва підприємств аграрної сфери економіки

Анотація. Ефективне управління виробництвом сільськогосподарської продукції є ключовим чинником успішного розвитку аграрної сфери економіки. Сучасні аграрні підприємства стикаються з численними викликами, такими як зростаюча конкуренція, зміни кліматичних умов, технологічні інновації та вимоги щодо якості продукції. Однак, багато з них мають проблеми в управлінні виробництвом, що обмежує їх здатність досягати високих результатів та конкурентоспроможності. Основні проблеми, які впливають на ефективність управління виробництвом сільськогосподарської продукції, включають такі: недостатнє використання сучасних технологій та інновацій у виробництві та управлінні, низький рівень інтеграції інформаційних систем та автоматизації процесів, відсутність ефективної системи моніторингу та контролю якості продукції, нестабільність ринкових умов та зміни в законодавстві, недостатнє фінансування та інвестиції у розвиток інфраструктури та технологій, військовий конфлікт та його наслідки (руйнування інфраструктури та втрата робочої сили).

Для подолання цих проблем потрібні ефективні системи управління виробництвом сільськогосподарської продукції, які дозволять підвищити продуктивність, знизити витрати та забезпечити стабільний розвиток аграрних підприємств. Розв'язання цих завдань має велике значення для наукових досліджень та практичної діяльності в аграрному секторі економіки України.

Метою дослідження є розгляд проблем, що впливають на ефективність управління виробництвом продукції рослинництва на аграрних підприємствах та розробка рекомендацій щодо формування ефективної системи управління, спрямованої на підвищення продуктивності, зменшення витрат і забезпечення стабільного розвитку цих підприємств.

Авторами розроблено власну модель системи управління виробництвом продукції рослинництва для сільськогосподарських підприємств, включаючи фермерські господарства, яка складається з шести підсистем. До них входять технічна, технологічна, економічна, підсистема загального менеджменту, інформаційно-програмне забезпечення та людські ресурси. Визначено вплив чинників макросередовища, таких як зміни в економіці, законодавстві, кліматичні зміни та мікросередовища сільськогосподарського підприємства (постачальники, покупці, стейкхолдери) на управління виробництвом продукції рослинництва.

Загальні висновки підкреслюють потребу подальшого дослідження та впровадження новітніх підходів до управління виробництвом рослинництва для забезпечення сталого розвитку аграрної економіки.

Ключові слова: управління; управління виробництвом; ефективність управління; продукція рослинництв; аграрна сфера; фермерське господарство; функції управління.

Stamat Viktoriia, PhD (Economics), Associate Professor, Department of Management and Marketing, Mykolayiv National Agrarian University, Mykolaiv, Ukraine

Diachenko Anastasiia, Bachelor Student of Management Faculty, Mykolayiv National Agrarian University, Mykolaiv, Ukraine

Formation of a Management System for the Production of Plant Products of Enterprises of the Agrarian Sector of the Economy

Abstract. Introduction. Effective management of agricultural production is a key factor in the successful development of the agrarian sector of the economy. Modern agricultural enterprises face numerous challenges, such as growing competition, changes in climatic conditions, technological innovations and product quality requirements. However, many of them have problems in production management, which limits their ability to achieve high results and competitiveness. The main problems that affect the efficiency of agricultural production management include: insufficient use of modern technologies and innovations in production and

¹Стаття надійшла до редакції: 09.06.2024

Received: 09 June 2024

management, low level of integration of information systems and automation of processes, lack of an effective system of monitoring and control of product quality, instability of market conditions and changes in legislation, insufficient funding and investment in infrastructure and technology development, military conflict and its consequences (destruction of infrastructure and loss of manpower). To overcome these problems, effective management systems for the production of agricultural products are needed, which will allow to increase productivity, reduce costs and ensure the stable development of agricultural enterprises. The solution of these tasks is of great importance for scientific research and practical activities in the agricultural sector of the economy of Ukraine.

Purpose. The purpose of the study is to consider the problems affecting the efficiency of plant production management at agricultural enterprises and to develop recommendations for the formation of an effective management system aimed at increasing productivity, reducing costs and ensuring the stable development of these enterprises.

Results. The authors have developed their own model of the crop production management system for agricultural enterprises, including farms, which consists of six subsystems. They include technical, technological, economic, subsystem of general management, information and software and human resources. The influence of macro-environmental factors, such as changes in the economy, legislation, climate changes and micro-environments of the agricultural enterprise (suppliers, buyers, stakeholders) on the management of crop production is determined.

Conclusions. The general conclusions emphasize the need for further research and implementation of new approaches to crop production management to ensure sustainable development of the agrarian economy.

Keywords: management; production management; management efficiency; crop production; agricultural sphere; farming; management functions.

JEL Classification: M 11; M 21; L 23; Q 10; Q 12

Постановка проблеми. В сучасних умовах економічного розвитку аграрний сектор відіграє надзвичайно важливу роль, забезпечуючи населення продовольством і сировиною для промисловості. Одним із ключових напрямків діяльності аграрних підприємств є виробництво продукції рослинництва, яке вимагає високого рівня організації та ефективного управління. Виробничі процеси в рослинництві значною мірою залежать від природно-кліматичних умов, що робить управління ними складним і багатограним завданням. Формування системи управління виробництвом продукції рослинництва включає в себе широкий спектр заходів, спрямованих на підвищення продуктивності, забезпечення якості продукції та зниження витрат. Ефективне управління дозволяє оптимізувати використання ресурсів, підвищити стійкість підприємства до зовнішніх викликів і забезпечити його конкурентоспроможність на ринку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження формування системи управління виробництвом продукції рослинництва на підприємствах аграрної сфери економіки було проведено відомими науковцями, такими як П.Т. Саблук, С.В. Мочерний, В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров, М.В. Зубець, М.Г. Шульський, Я.П. Березівський, І.Б. Смолинець та інші. Вони розглядали ці проблеми на рівнях як державного, так і регіонального економічного управління. Незважаючи на це, зміни у веденні сільськогосподарського виробництва аграрними підприємствами відбуваються щорічно, і кожні зміни потребують додаткових досліджень. Особливого значення набуває системний та ситуаційний підходи до управління виробництвом у галузі рослинництва.

Формулювання цілей дослідження. Виробництво продукції рослинництва завжди було й залишається основним напрямом діяльності як підприємств, так і в цілому на рівні держави, на всіх етапах розвитку сільського господарства. Основною метою дослідження є розробка ефективної системи

управління виробництвом продукції рослинництва для підприємств аграрної сфери економіки, що дозволить підвищити продуктивність, оптимізувати використання ресурсів, забезпечити високу якість продукції та сприяти сталому розвитку аграрних суб'єктів господарювання.

Основні результати дослідження. Кожне сільськогосподарське підприємство прагне успішно функціонувати та розвиватися, що неможливо без ефективного управління організацією [7]. Однією з актуальних проблем, з якими стикаються українські сільськогосподарські підприємства сьогодні, є менеджмент, тобто ефективне управління в сучасному бізнесовому середовищі [6]. Покращення менеджменту сільськогосподарського виробництва являє собою важливий резерв для підвищення його економічної ефективності. Практичний досвід сучасних сільськогосподарських виробників підтверджує той факт, що у тих господарствах, де керівники та спеціалісти систематично спрямовують свої зусилля на вдосконалення управління виробництвом сільськогосподарської продукції, результатом є підвищення обсягів виробництва аграрної продукції, покращення продуктивності правці, та в цілому, зростання рівня рентабельності галузей. Необхідність удосконалення управління також обумовлена кількісними та якісними змінами у виробничо-господарській діяльності фермерських господарств в умовах ринкової економіки [1].

Управління – це процес, який передбачає цілеспрямований та комплексний вплив на соціально-економічні аспекти підприємства, зокрема на господарську діяльність та персонал. Ефективність управління визначається діями окремих керівників, які здійснюють управлінські функції в організації, приймаючи рішення та забезпечуючи їх виконання підлеглими [3].

Управління виробництвом продукції рослинництва - це комплекс дій і стратегій, спрямованих на ефективне організаційне керівництво всіма аспектами виробництва рослинницької продукції на аграрних

підприємствах. Цей процес включає в себе планування, координацію, контроль та аналіз усіх етапів вирощування рослин, від підготовки ґрунту й висіву до збору врожаю й збуту продукції.

Основні аспекти управління виробництвом продукції рослинництва включають в себе:

- планування виробництва (визначення видів культур, їх обсягів, технологій вирощування, розподіл земельних ресурсів та інших чинників для досягнення максимальної врожайності та ефективності);

- вирощування рослин (застосування сучасних агротехнічних методів, використання добрив, захист від шкідників та хвороб, забезпечення оптимального рівня вологості та освітлення);

- контроль якості (постійний моніторинг розвитку рослин, виявлення можливих проблем та шляхів їх вирішення для забезпечення високої якості продукції);

- управління ресурсами (ефективне використання землі, води, праці та інших ресурсів для максимізації виробництва та зниження витрат);

- аналіз та вдосконалення процесів (систематичне вивчення результатів виробництва, виявлення слабких місць та розробка стратегій для їх вдосконалення).

Управління виробництвом продукції рослинництва відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності та рентабельності аграрних підприємств, а також у задоволенні потреб населення в якісних та безпечних продуктах харчування. Будь-який суб'єкт господарювання, у будь-якій сфері діяльності, характеризується, насамперед, обсягами пропозиції, тобто розміром виробленої продукції. Необхідно зазначити, що даний показник був характерним у

минулому, має суттєве значення на теперішній час і у майбутньому буде, також важливим [5; 13].

На нашу думку, управління виробництвом сільськогосподарської продукції являє собою комплекс дій щодо формування та використання ресурсів аграрного підприємства, які повинні виконуватись системно, безперервно та ефективно з метою досягнення ним своїх цілей у галузі сільськогосподарського виробництва. До управління виробництвом в аграрному секторі економіки застосовують процесний, ситуаційний та системний підходи в комплексі, не надаючи перевагу якомусь одному. За процесним підходом управління розглядається як безперервний процес, що складається з послідовних етапів, таких як планування, організація, мотивація та контроль. При ситуаційному підході управління повинно адаптуватися до конкретних умов та ситуацій, враховуючи вплив внутрішніх і зовнішніх факторів. В системному підході управління розглядається як система, що складається з взаємопов'язаних елементів, де зміна одного елементу впливає на всю систему.

Кожен з цих підходів має свої переваги і може бути ефективно застосований в залежності від конкретної ситуації в аграрному секторі. Використання їх в комплексі дозволяє досягти більш збалансованого та ефективного управління.

На підставі дослідження літературних джерел, ми пропонуємо власну модель системи управління виробництвом продукції рослинництва для сільськогосподарських підприємств, зокрема фермерських господарств (рис. 1).

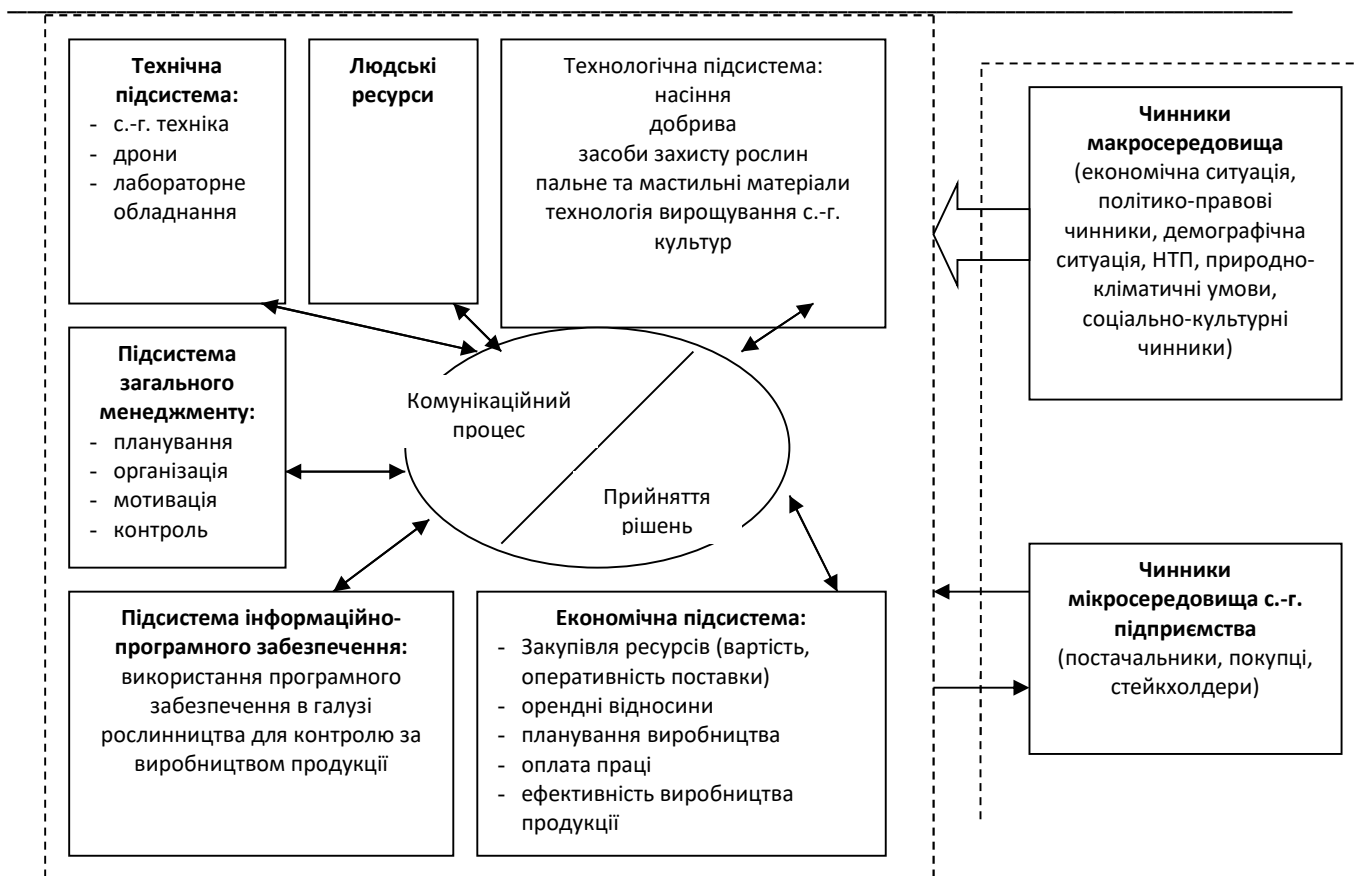

Рисунок 1 – Модель системи управління виробництвом продукції рослинництва

Джерело: сформовано автором

На теперішній час у нашій державі існує такий розподіл обробки сільськогосподарських земель, зокрема на дрібних фермерів припадає 10% зальної площі, на підприємств середніх за розміром, тобто які мають в обробітку від 2000 та 3000 га, приходить 65,0% загальної площі. Решту земель, 20,0 оброблюють великі компанії. Таку інформацію надав тимчасово виконуючий обов'язки міністра аграрної політики та продовольства України Тарас Висоцький на публічному заході Agro Ukraine Summit 2024. «Ми бачимо таку тенденцію, що відсоток землекористування великими компаніями зменшується, середній сегмент зростає. В Україні не може збільшуватися кількість дрібних виробників — це фінансово неможливо», — вказав Тарас Висоцький. З його точки зору це пояснюється тим, що в Європейському Союзі виплачують дотації у сумі 250-400 євро на 1 га. Там, в основному сільськогосподарським виробництвом займаються дрібні фермери, площа яких складає 20-35 га. В

Україні площа оброблюваних дрібними фермерами земель складає 22 млн га, якщо середньому розмір дотації буде 300 євро на 1 га, то в цілому розмір дотацій буде становити 7 млрд євро. У бюджеті немає таких коштів. Це означає, що немає сенсу свідомо обмежувати максимальну площу в обробітку для господарств. «Великі компанії є самодостатніми, тому стимулювати їх укрупнення також немає потреби. Тому підтримувати необхідно фермерів найменших, адже для сільських територій важливо, щоб цей сегмент був присутній», — вважає Тарас Висоцький [2].

При формуванні системи управління ефективністю виробництва сільськогосподарської продукції аграрних підприємств необхідно враховувати особливості їхньої діяльності в реальних умовах [9]. Сьогодні на ефективність виробництва продукції рослинництва в фермерських господарствах негативно впливають наступні чинники (рис. 2).

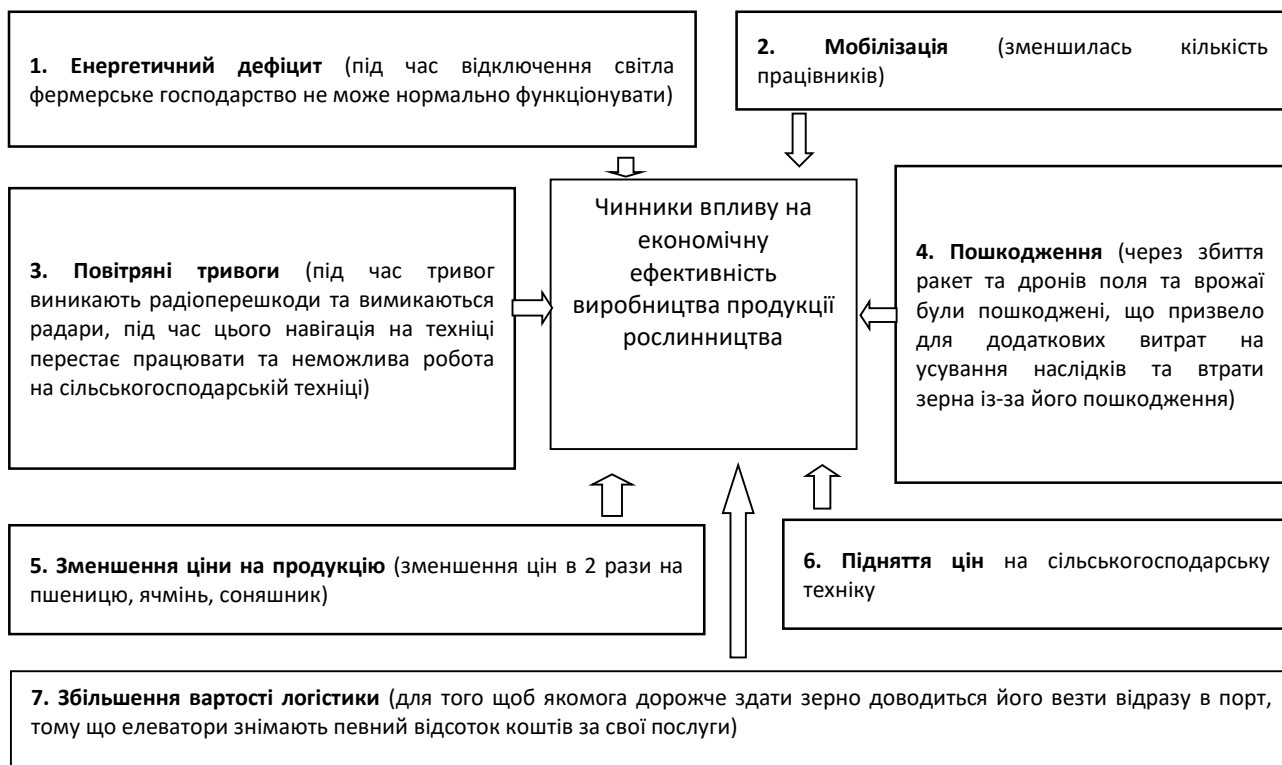

Рисунок 2 – Чинники впливу на ефективність управління виробництвом продукції рослинництва фермерських господарств

Джерело: узагальнено авторами на підставі власного досвіду

Застосування методів економіко-математичного моделювання передусім залежить від розуміння виробничих процесів та обмежень, що існують під час виробництва та реалізації продукції [4].

Дана модель складається з шести підсистем (технічної, технологічної, економічної, підсистема загального менеджменту, інформаційно-програмного забезпечення та людських ресурсів), які поєднані між собою комунікаційним процесом (внутрішньо-системними зв'язками) та прийняттям управлінських рішень. На дану систему чинять вплив чинники макросередовища, які сільськогосподарські підприємства повинні систематично аналізувати, робити моніторинг та гнучко реагувати на їхній вплив.

Зміни в економічному середовищі, такі як зростання або спад ВВП, інфляція, курс валют, впливають на доступність капіталу для інвестицій у сільське господарство, а також на купівельну спроможність на ринку для продукції рослинництва.

Законодавчі зміни, податкова політика, дотації та підтримка з боку уряду, а також міжнародні торговельні угоди, можуть впливати на ринковий доступ, конкурентність та ціни на сільськогосподарську продукцію. Управління в аграрному секторі потребує уважної координації та співпраці між різними рівнями влади. Державні органи відповідають за розробку та впровадження

національних стратегій у сільському господарстві, встановлення нормативів та стандартів, а також надання підтримки інноваціям та науковим дослідженням у цій галузі. Вони також мають важливу роль у забезпеченні дотримання законодавства, контролі якості продукції та забезпеченні дотримання прав споживачів [10].

Зміни в розміщенні та структурі населення можуть впливати на попит на продукти рослинництва, зокрема на зміни в споживчих уподобаннях, дієтичних звичках та попиті на органічні продукти.

Прогрес у науці та технологіях може покращити ефективність та врожайність, а також дозволити впровадження нових методів обробки ґрунту, захисту рослин та моніторингу врожаю.

Кліматичні зміни, природні катастрофи, екстремальні погодні умови можуть негативно впливати на врожайність та якість продукції, а також на вартість виробництва через збільшення ризику втрат.

Соціальні та культурні тенденції можуть впливати на попит на різні види продукції рослинництва, зокрема на популярність органічних продуктів, здорової харчової продукції та продукції з високими стандартами етики виробництва.

Технічна підсистема у системі управління виробництвом продукції рослинництва включає в себе такі компоненти:

1. Сільськогосподарська техніка – трактори, комбайни, сівалки, поливальні машини, обприскувачі та інші механізми, які використовуються для обробки ґрунту, висіву насіння, збирання врожаю та інших агротехнічних операцій.

2. Дрони (безпілотні літальні апарати) – використовуються для збору даних з поля, визначення стану рослин, розподілу вологи в ґрунті, виявлення шкідників та хвороб, що дозволяє забезпечити точне та ефективне управління виробництвом.

3. Лабораторне обладнання включає в себе різноманітні прилади та устаткування для проведення аналізів ґрунту, води, рослин та інших матеріалів. Вони дозволяють вчасно виявляти проблеми та контролювати якість продукції.

Ці технічні засоби інтегруються в систему управління виробництвом продукції рослинництва для забезпечення оптимального використання ресурсів, максимізації врожаю та підвищення ефективності виробництва. Вони допомагають зменшити витрати та ризики, а також сприяють збільшенню якості та конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції [5; 14].

Людські ресурси (HR) – це важлива складова економічної підсистеми управління, яка відповідає за управління персоналом та забезпечення ефективної роботи трудового колективу. Основні функції включають набір та підбір персоналу, розвиток та навчання співробітників, управління винагородою та мотивацією, а також вирішення конфліктів та підтримку організаційної культури. До важливих аспектів управління людськими ресурсами належать: адаптація до змін, розвиток лідерства, рівність та різноманітність, ефективна комунікація [11]. Управління людськими ресурсами вимагає поєднання стратегічних та оперативних підходів з метою забезпечення ефективності та конкурентоспроможності організації на ринку.

Основними завданнями управління розвитком персоналу в сільськогосподарських підприємствах є:

- забезпечення безперервної професійної підготовки, підвищення кваліфікації та регулярної перепідготовки працівників (організація безперервного навчання; проведення регулярних тренінгів та семінарів для ознайомлення з новітніми технологіями та методами; реалізація програм перепідготовки для адаптації до змін у виробничих процесах і технологіях; надання можливостей для додаткового навчання та підвищення професійного рівня) [3,4];

- адаптація персоналу та сприяння цілеспрямованій професійній кар'єрі (сприяння швидкому і ефективному включенню нових працівників у робочий процес; розробка і

впровадження систем наставництва; планування професійної кар'єри; визначення кар'єрних шляхів для професійного зростання);

- максимальне використання здібностей та нахилів працівників (виявлення та розвиток індивідуальних здібностей і талантів співробітників; призначення завдань, які відповідають їхнім компетенціям та інтересам);

- формування позитивного ставлення працівників до організації (створення сприятливої корпоративної культури та робочої атмосфери; забезпечення справедливого та прозорого процесу управління, що підвищує довіру працівників до організації) [8; 10; 11; 12].

Технологічна підсистема включає наступні складові:

- насіння. Вибір насіння є важливим етапом у вирощуванні рослинницьких культур. Технологічна підсистема включає в себе вибір сортів насіння з урахуванням кліматичних умов, ґрунтового складу, вологості та інших чинників;

- добрива. Використання добрив допомагає забезпечити рослини необхідними поживними речовинами для зростання та розвитку. Технологічна підсистема включає в себе вибір типу добрив, їх дозування та застосування відповідно до потреб рослин;

- засоби захисту рослин. Використання хімічних та біологічних засобів для боротьби з шкідниками та хворобами рослин. Технологічна підсистема включає в себе вибір ефективних засобів, їх використання та дотримання вимог щодо безпеки та екологічності;

- паливо та мастильні матеріали. Забезпечення робочої техніки паливом та мастильними матеріалами є важливим аспектом управління виробництвом. Технологічна підсистема передбачає контроль якості пального, його доставку та зберігання;

- технологія вирощування сільськогосподарських культур. Це вибір оптимальних технологій вирощування культур з урахуванням агрокліматичних умов, вологості ґрунту, доступних ресурсів та інших факторів. Технологічна підсистема враховує використання сучасних методів та інновацій для підвищення ефективності вирощування.

Підсистема загального менеджменту в системі управління виробництвом продукції рослинництва об'єднує планування, організацію, мотивацію і контроль. Планування є першочерговою функцією загального менеджменту, яка передбачає розробку стратегічних і тактичних планів виробництва. Організація передбачає структурування ресурсів та робочих процесів для досягнення запланованих цілей. Мотивація спрямована на стимулювання працівників до досягнення високих результатів у виробництві. Контроль в свою чергу – це постійний моніторинг та оцінку виконання запланованих робіт, а також коригування процесів при необхідності.

Складові загального менеджменту тісно взаємодіють між собою, створюючи інтегровану систему управління виробництвом продукції рослинництва. Планування визначає, що потрібно зробити; організація визначає, як і ким це буде зроблено; мотивація забезпечує стимул для виконання роботи; а контроль забезпечує зворотний зв'язок та коригування процесів для досягнення запланованих цілей.

Підсистема інформаційно-програмного забезпечення (ІПЗ) є критично важливою для ефективного управління виробництвом продукції рослинництва. Вона забезпечує збір, зберігання,

обробку та аналіз даних, що дозволяє оптимізувати всі етапи виробничого процесу. Основними компонентами підсистеми інформаційно-програмного забезпечення є: системи управління фермерським господарством (FMS), програмне забезпечення для моніторингу та аналізу, мобільні додатки для фермерів, технології Інтернету речей (IoT), географічні інформаційні системи (GIS), платформи для прогнозування та прийняття рішень. Розглянемо структурні елементи впровадження підсистеми інформаційно-програмного забезпечення у фермерському господарстві (рис. 3).

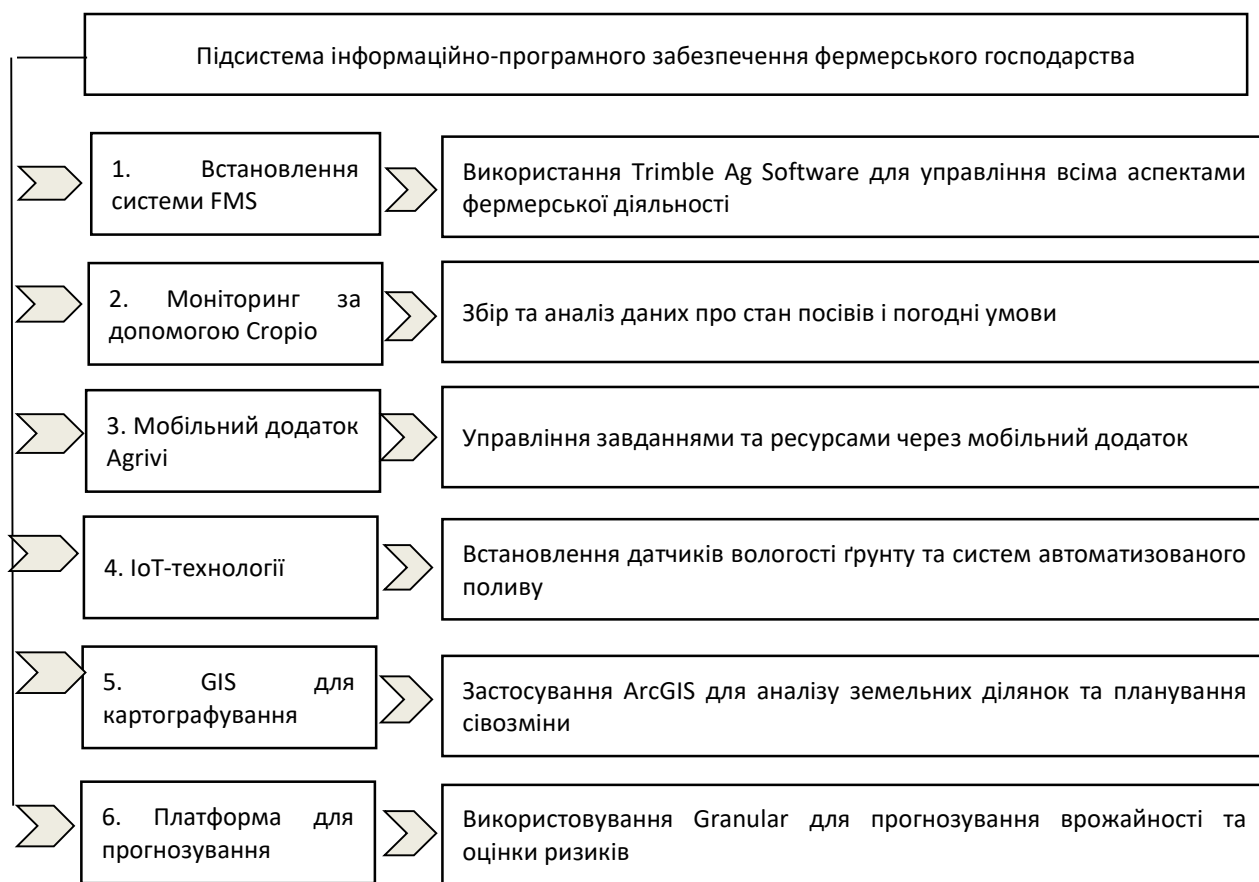

Рисунок 3 – Структурні елементи впровадження підсистеми інформаційно-програмного забезпечення у фермерських господарствах

Джерело: власна розробка авторів

Інформаційно-програмне забезпечення є ключовим елементом сучасного управління виробництвом продукції рослинництва. Воно забезпечує ефективний збір, обробку та аналіз даних, що дозволяє фермерам приймати обґрунтовані рішення, оптимізувати використання ресурсів та підвищувати продуктивність.

Економічна підсистема забезпечує фінансово-економічну стабільність та рентабельність виробництва. Вона включає управління ресурсами,

планування виробничих процесів, організацію орендних відносин, оплату праці та аналіз ефективності виробництва. Закупівля ресурсів передбачає придбання всіх необхідних матеріалів та обладнання для виробництва продукції. Орендні відносини стосуються оренди землі, техніки та іншого обладнання, необхідного для виробництва. Планування виробництва включає визначення обсягів виробництва, термінів виконання замовлень та розподілу ресурсів. Оплата праці охоплює всі аспекти

компенсації працівників, включаючи заробітну плату, бонуси та інші форми заохочення. Оцінка ефективності виробництва реалізується через аналіз витрат та продуктивності, а також визначення шляхів для підвищення рентабельності.

Загалом, економічна підсистема є невід'ємною частиною системи управління виробництвом продукції рослинництва. Вона забезпечує оптимальне використання ресурсів, ефективне планування та організацію виробничих процесів, справедливую оплату праці та постійний аналіз ефективності, що дозволяє досягати високих показників продуктивності та рентабельності.

Крім того, організаційна система аграрних підприємств знаходиться у постійному взаємозв'язку з чинниками мікросередовища, з-поміж яких можна виділити постачальників матеріально-технічних ресурсів, покупців та інших стейкхолдерів, у процесі взаємодії з якими необхідно враховувати інтереси. Управління виробництвом продукції рослинництва на сільськогосподарському підприємстві передбачає постійний моніторинг та взаємодію з цими мікросередовищами. Ефективне управління вимагає здатності адаптуватися до змін у поставках, попиті, а також врахування потреб та очікувань стейкхолдерів.

Це допомагає забезпечити стабільність та успішність виробництва продукції рослинництва в нинішніх динамічних умовах сільськогосподарського сектора.

Висновки. Аналіз сучасного стану показує, що існуюча система управління потребує покращень для оптимізації виробництва рослинництва та підвищення його ефективності. Виявлені ключові проблеми та виклики, з якими зіштовхуються підприємства аграрного сектору, вказують на необхідність активного реагування та розробки моделі управління. Запропонована модель системи управління виробництвом продукції рослинництва включаючи шість основних підсистем, може сприяти підвищенню ефективності виробництва та конкурентоспроможності підприємств. Оцінка економічного впливу запропонованої моделі системи управління показує свій потенціал для покращення фінансових показників підприємств аграрного сектору. На основі отриманих результатів розроблені конкретні рекомендації для підприємств аграрного сектору щодо впровадження підсистеми інформаційно-програмного забезпечення фермерського господарства до управління виробництвом рослинництва.

Література:

1. Дашутіна Л. О., Неделінічина Д. Л. Інноваційні методи управління виробництвом продукції рослинництва. *Економіка та суспільство*. 2022. № 44. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1819>.
2. Для сільських територій важливо зберегти мале фермерство. URL: <https://agroportal.ua/news/ukraina/dlya-silskih-teritoriy-vazhlivo-zberegiti-male-fermerstvo>.
3. Колесник В. М., Гросу Д. А. Оцінка стану управління та його ефективності в аграрних підприємствах. *Інноваційна економіка*. 2011. № 6. С. 98-104.
4. Колесник В. М., Казакова Н. Є. Розробка стратегій розвитку сільськогосподарських підприємств з використанням економіко-математичних моделей. *Інноваційна економіка*. 2012. № 11. С. 91-94.
5. Колесник В. М., Тиха Р. О. Агрострахування як основний інструмент управління ризиками при вирощуванні сільськогосподарських культур. *Ефективна економіка*. 2012. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1054>.
6. Колесник В. М., Военна К. І. Теоретичні підходи до функцій менеджменту, його ефективності в системі управління сільськогосподарськими підприємствами. *Економічний простір*. 2013. № 71. С. 192-203.
7. Колесник В. М., Суслова А. Ю. Оцінка ефективності управління у сільськогосподарських підприємствах Арбузинського району Миколаївської області. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 8. URL: <http://global-national.in.ua/issue-8-2015/16-vipusk-8-listopad-2015-r/1648-kolesnik-v-m-suslova-a-yu-otsinka-efektivnosti-upravlinnya-u-silskogospodarskikh-pidpriemstvakh-arbuzinskogo-rajonu-mikolajivskoji-oblasti>.
8. Михайлова Л. І., Глуходід А. Ю. Вимоги до компетенцій працівників аграрних підприємств. *Вісник ХНАУ*. Серія «Економічні науки». 2017. № 3. С. 56-68.
9. Свиноус І. В., Микитюк Д. М. Об'єктивна необхідність формування системи управління ефективністю виробництва в сільськогосподарських підприємствах. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 11. С. 17-28.
10. Стамат В. М., Дяченко А. Р. Комунікація органів державної влади та місцевого самоврядування у контексті розвитку аграрних підприємств. *Розвиток територіальних громад: правові, економічні та соціальні аспекти*: матеріали III міжнар. наук-практ. конф. (м. Миколаїв, 02-03 листопада 2023 р.). Миколаїв: МНАУ. 2023. С. 41-42.
11. Stamat V., Bytko D. Means of neutralizing abusive behavior in enterprise management. *Modern Economics*. 2023. № 37. С. 91-95. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V37\(2023\)-13](https://doi.org/10.31521/modecon.V37(2023)-13)
12. Турчина С. Г., Дашутіна Л. О., Бащенко Л. М. Управління розвитком персоналу сільськогосподарських підприємств в умовах конкурентного середовища. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 1 (3). С. 195-204. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-1\(3\)](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-1(3)).
13. Шульський М. Г. Управління виробництвом аграрної продукції: стан і тенденції розвитку. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 26. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-30>.
14. Dovgal O., Novikov O., Bilichenko O., Kozachenko L., Stamat V. Implementation of the Concept of Circular Economy as an Integral Component of Sustainable Development of the Region: Problems and Prospects. *Review of Economics and Finance*. 2022. Vol. 20. p.1051-1059.

References:

1. Dashutina, L. O. & Nedielnitsyna, D. L. (2022). Innovative methods of managing the production of plant products. *Economy and society*, 44. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1819>.
2. Lebid L. (2024, June 2). For rural areas, it is important to preserve small farming. *AgroPortal*. <https://agroportal.ua/news/ukraina/dlya-silskih-teritoriy-vazhlivo-zberegti-male-fermerstvo>.
3. Kolesnyk, V. M. & Hrosu, D. A. (2011). Assessment of the state of management and its effectiveness in agricultural enterprises. *Innovative economy*, 6, 98-104.
4. Kolesnyk, V. M. & Kazakova, N. Ye. (2012). Development of strategies for the development of agricultural enterprises using economic and mathematical models. *Innovative economy*, 11, 91-94.
5. Kolesnyk, V. M. & Tykha, R. O. (2012). Agricultural insurance as the main risk management tool in the cultivation of agricultural crops. *Efficient economy*, 4. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1054>.
6. Kolesnyk, V. M. & Voienka, K. I. (2013). Theoretical approaches to the functions of management, its effectiveness in the management system of agricultural enterprises. *Economic space*, 71, 192-203.
7. Kolesnyk, V. M. & Suslova, A. Yu. (2015). Assessment of management efficiency in agricultural enterprises of Arbusyn district, Mykolaiv region. *Global and national economic problems*, 8. <http://global-national.in.ua/issue-8-2015/16-vipusk-8-listopad-2015-r/1648-kolesnik-v-m-suslova-a-yu-otsinka-efektivnosti-upravlinnya-u-silskogospodarskikh-pidpriemstvakh-arbusynskogo-rajonu-mikolajivskoj-oblasti>.
8. Mykhailova, L. I. & Hlukhodid, A. Yu. (2017). Requirements for the competences of employees of agricultural enterprises. *Bulletin of the KHNAU named after V.V. Dokuchaeva "Economic Sciences" series*, 3, 56-68. https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/2533/1/Mikhailova_Glukhodid.pdf
9. Svytnous, I. V. & Mykytiuk, D. M. (2018). The objective necessity of forming a production efficiency management system in agricultural enterprises. *Economy. Finances. Management: topical issues of science and practice*, 2018, 17-28.
10. Stamat, V. M. & Diachenko, A. R. (2023). *Communication of state authorities and local self-government in the context of the development of agricultural enterprises* [Conference presentation abstract]. Development of territorial communities. Mykolayiv National Agrarian University, Mykolaiv, Ukraine, 41-42.
11. Stamat V. & Bytko D. (2023). Means of neutralizing abusive behavior in enterprise management. *Modern Economics*, 37(2023), 91-95. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V37\(2023\)-13](https://doi.org/10.31521/modecon.V37(2023)-13).
12. Turchina, S. H., Dashutina, L. O. & Batsenko, L. M. (2022). Management of personnel development of agricultural enterprises in a competitive environment. *Scientific innovations and advanced technologies*, 1 (3), 195-204. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-1\(3\)](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-1(3)).
13. Shulskyi, M. H. (2021). Management of the production of agricultural products: the state and trends of development. *Economy and society*, 26. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-30>.
14. Dovgal, O., Novikov, O., Bilichenko, O., Kozachenko, L. & Stamat, V. (2022). Implementation of the Concept of Circular Economy as an Integral Component of Sustainable Development of the Region: Problems and Prospects. *Review of Economics and Finance*, 20, 1051-1059.

